

Archeologienota

Wommelgem, Kasteelstraat 33-35

Programma van Maatregelen
2017H54

Historisch en Archeologisch Advies, Studies en Toegepast onderzoek

Rik van de Konijnenburg
Grauwe Torenwal 6/00/1
B-3960 Bree (BE)
Mob. 0496 209 018
e-mail: rik@konijnenburg.com

Verwijzing: VAN DE KONIJNENBURG, R.,(2017), Wommelgem, Kasteelstraat 33-35, verslag van de resultaten van het archeologisch bureauonderzoek, programma van maatregelen, Haast-rapport 2017-53, D/2017/12654/53

© 2017 HAAST bvba, *Grauwe Torenwal 6/00/1, B-3960 Bree*

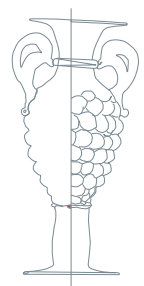
Foto's: HAAST – Rik vd Konijnenburg (tenzij anders vermeld)

Tekeningen: HAAST (tenzij anders vermeld)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

Wettelijk depot: D/2017/12654/53

Copyright reserved. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without the permission from the publisher.

Coverfoto: Perceel C25f gefotografeerd op 11/08/2017 © HAAST bvba

INHOUD

Programma van maatregelen	
1. Administratieve gegevens	4
2. Aanleiding van het vooronderzoek	6
3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem	20
4. Gemotiveerd advies	23
5. Onderzoeksstrategie, -methode, vervolgtraject.	27
6. Lijst met afbeeldingen	28

1. Beschrijvend gedeelte

Administratieve gegevens

Projectcode		2017H54
Actoren		Rik van de Konijnenburg OE/ERK/Archeoloog/2015/00041
		ORELIA BOUW Emile Becquaertlaan 2 bus 2-15, 2400 Mol BE 0446259683 Contact: Anja Geuns <anja.geuns@orelia.be>
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Wommelgem
	Deelgemeente	Wommelgem
	Site	Kasteelstraat 33-35
Kadastrale gegevens		Wommelgem, afd. 1 Sie C percelen 25f, 25m² en 25l²
Oppervlakte onderzoeksgebied		3450,50 m²
Kadastraal percelenplan		Zie fig. 2
Topografische kaart		Zie fig. 3
Begindatum onderzoek		15/08/2017
Einddatum onderzoek		25/08/2017
Relevante termen thesauri OE		bureauonderzoek

Bounding Box:

Nr	X	Y
1	161283.650	210009.290
2	161278.540	209922.790
3	161314.739	209920.549
4	161321.496	210006.946

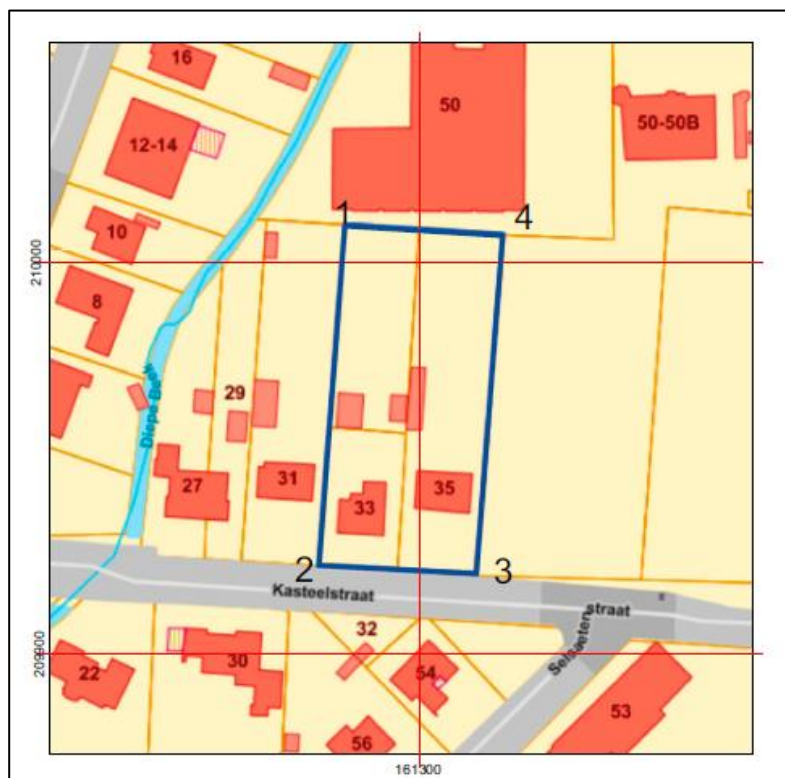

Fig. 1: Bounding Box

Kadastrale gegevens: Het terrein is kadastraal geregistreerd als Wommelgem, afdeling 1-Wommelgem, sectie C percelen 25f (1037,30 m² groot), 25l² (624,45 m² groot) en 25m² (1788,75m² groot). De totale gekadastreerde oppervlakte bedraagt 3450,50 m².

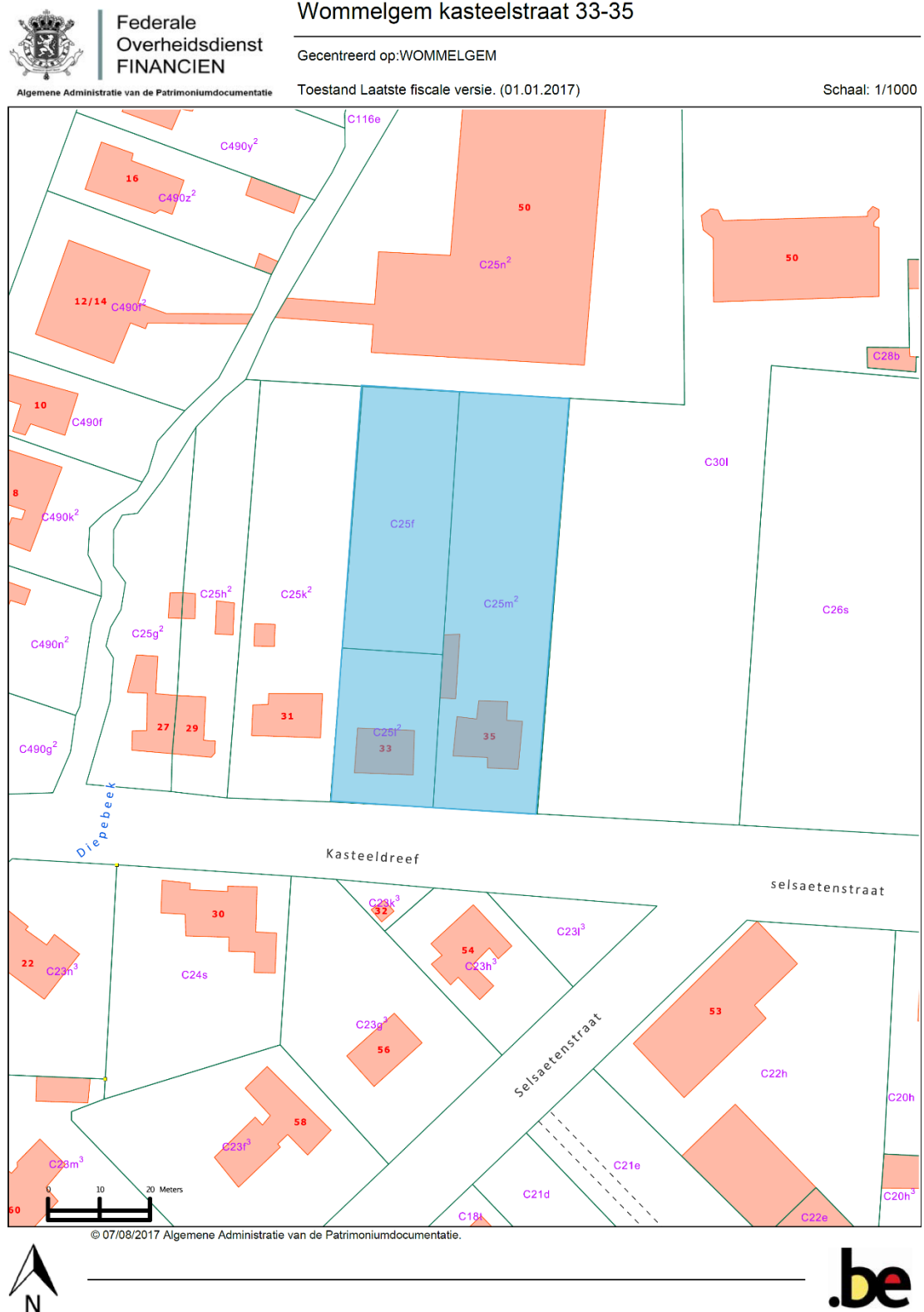

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 01/01/2016 © cadgis viewer

2. Aanleiding van het vooronderzoek

Randvoorwaarden

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande bouwaanvraag. Uitstel van veldwerk wordt gevraagd om praktische redenen; op de percelen 25l² en 25m² staan nog woningen met bijgebouwen en bestratingen. Die moeten eerst gesloopt tot op het maaiveld en het puin geruimd vooraleer een eventueel veldonderzoek zou kunnen uitgevoerd worden.

Beschrijving van de geplande werken

Beschrijving van de toestand van het terrein

Binnen het projectgebied bevinden zich twee woningen, Kasteelstraat 33 en Kasteelstraat 35, beide met achterliggende bijgebouwen en aangelegde tuinen. Beide woningen zullen gesloopt worden en volledig uitgebroken. In de helft van het projectgebied loopt een lijn die de scheiding vormt tussen woongebied en parkzone zoals aangeduid op het Gewestplan.

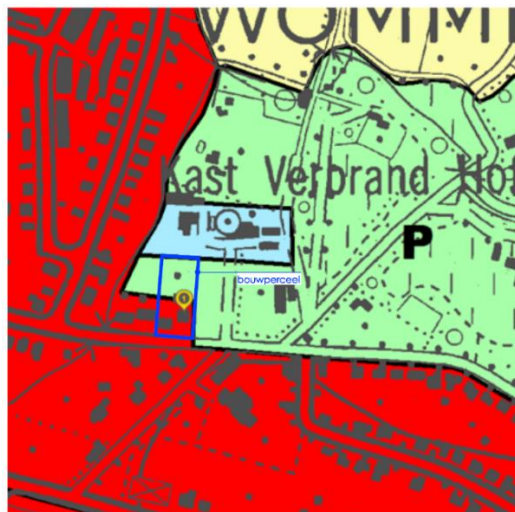

Fig. 3: Situering van het projectgebied (blauw omkaderd) op het Gewestplan Antwerpen dd 1979-10-03 © geopunt.be

In deze tuinen staan een aantal bomen en struiken die behouden moeten blijven. Momenteel zijn de tuinen redelijk onderkomen, is er een wildgroei van onkruid en struiken en de bomen worden niet onderhouden. Maar, het geheel van de tuinen sluit aan bij het parkgebied waarin zich de Welzijns-campus en het kasteel bevinden, echter ze behoren niet tot de beschermde zone. Het Kasteel Selsaete en omgeving, inclusief de verbouwde remise en boerderij werden als monument beschermd bij Koninklijk Besluit dd. 20-11-1981 (Belgisch Staatsblad dd 05-02-1982)¹. In de tuin zal een bospad worden aangelegd dat de verbinding zal vormen tussen de te bouwen assistentiewoningen en de in het park reeds bestaande Welzijns-campus Wommelgheem.

¹ <https://besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/1750>

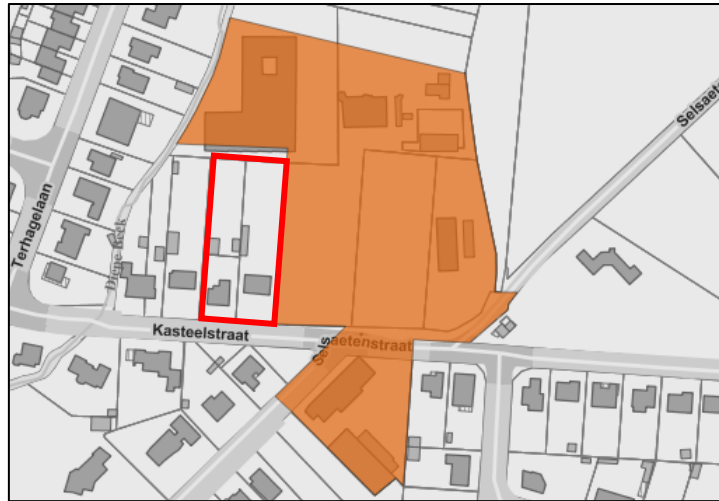

Fig. 4: Ligging van het projectgebied, rood omkaderd, ten opzichte van de beschermde zone en gebouwen, oranje ingekleurd © AGIV

Achter de **woning Kasteelstraat 33** staat een houten chaletje, een serre en een tuinhuis. De chalet heeft een oppervlakte van 21,35 m², een vloertje in beton en een fundering in betonstenen aangezet. De serre is in glas, heeft een oppervlakte van 25,60 m² en is gefundeerd met betonnen boordstenen. Achter de serre staat nog een tuinhuis met een oppervlakte van 21,60 m². ok dit tuinhuis is aangezet op een fundering in betonblokken met een betonnen tegelvloer binnenin. Er ligt een inrit in betontegels van de straat naar de chalet. Achter de chalet en het tuinhuis ligt een verwilderde tuin.

Fig. 5: De serre, de chalet en oprit en achterliggende wildgroei bij huisnr 33

Achter **huisnr 35** ligt een gemetselde garage met een betonnen vloer. De garage heeft een oppervlakte van 37,95 meter en is (waarschijnlijk) gefundeerd op gegoten betonfunderingen. Dit kon niet nagegaan worden. Naast deze garage ligt een klein stuk goed onderhouden grasveldje met aan de oostzijde een treurwilg die behouden moet blijven. De inrit naar de garage bestaat uit kasseien, aan de oostzijde deels afgeboord met verticaal geplaatste treinbiels.

Fig. 6: De tuin achter woning 35 vanuit de tuin van huisnr 33, de oprit van woning nr 35 met links de treinbiels, en de onderhouden gazon met de te behouden treurwilg.

De woning aan de Kasteelstraat 33: de nutsleidingen, elektriciteit, water en gas komen binnen vanuit de Kasteelstraat. Enkel van de elektriciteit kan bij benadering de juiste ligging van de kabel aangeduid worden aangezien aan de straatzijde een verdeelkast staat. De meters van elektriciteit en gas bevinden zich in de garage die tegen het gebouw gebouwd is. Deze garage ligt lager dan de woning en is deels in het maaiveld

ingegraven. Er is een kelder, toegankelijk via de keuken, ongeveer op dezelfde lijn en de grootte van de trappenhal tot aan de gevel. Hier staat ook de watermeter. Vanuit deze kelder is er een kruipkelder te zien die minstens onder de keuken en de eetplaats doorloopt.

Fig. 7: vooraanzicht van de woning, huisnummer 33

Fig. 8: binnenzichten van de garage, kruipkelders en keldertrap

Fig. 9: keldergaten aan de buitenzijde van de woning en deksel van waterafvoeren

De woning aan de Kasteelstraat nr 35: de elektriciteit en andere nutsvoorzieningen (water en gas) komen binnen vanuit de Kasteelstraat richting inkomhal van de woning. De meters van de elektriciteit bevinden zich in een kast in de inkomhal. Er is een kleine kelder toegankelijk via een kelderluik in het CV-lokaal tussen de keuken en de berging. In deze kelder staat de watermeter. Vanuit deze kelder is er een kruipkelder te zien die waarschijnlijk onder het volledige gebouw doorloopt want aan de achtergevel bevindt zich een keldergat. De ligging van riolering is bij deze woning niet nagegaan omwille van de sterke wildgroei in de voortuin.

Fig. 10: de voorgevel van de woning aan de Kasteelstraat 35

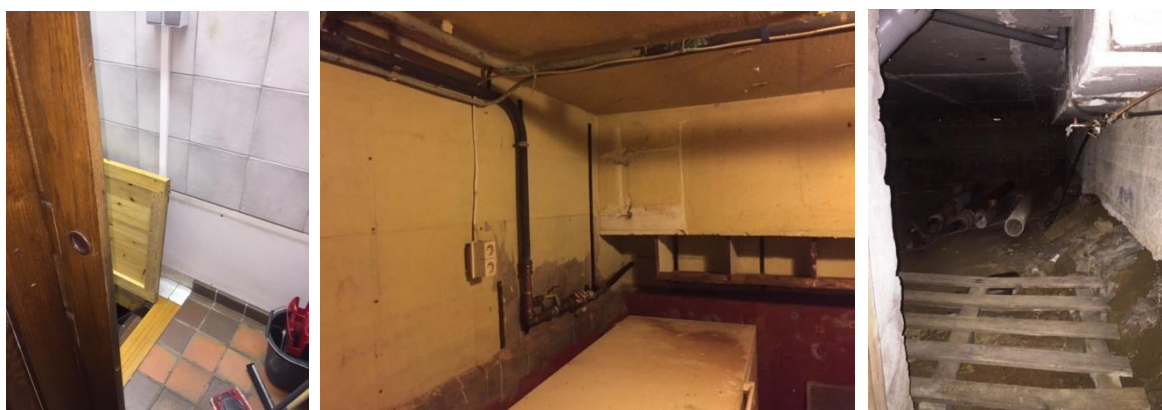

Fig. 11: het kelderluik, de kelder met tegen de linkerwand dewatermeter, een deel van de kruipkelders

Fig. 12: de elektriciteitsverdeelkast aan de Kasteelstraat 35 en de kruipkelder onder de woning met centraal achteraan nog een doorgang naar een aanpalende kruipkelder.

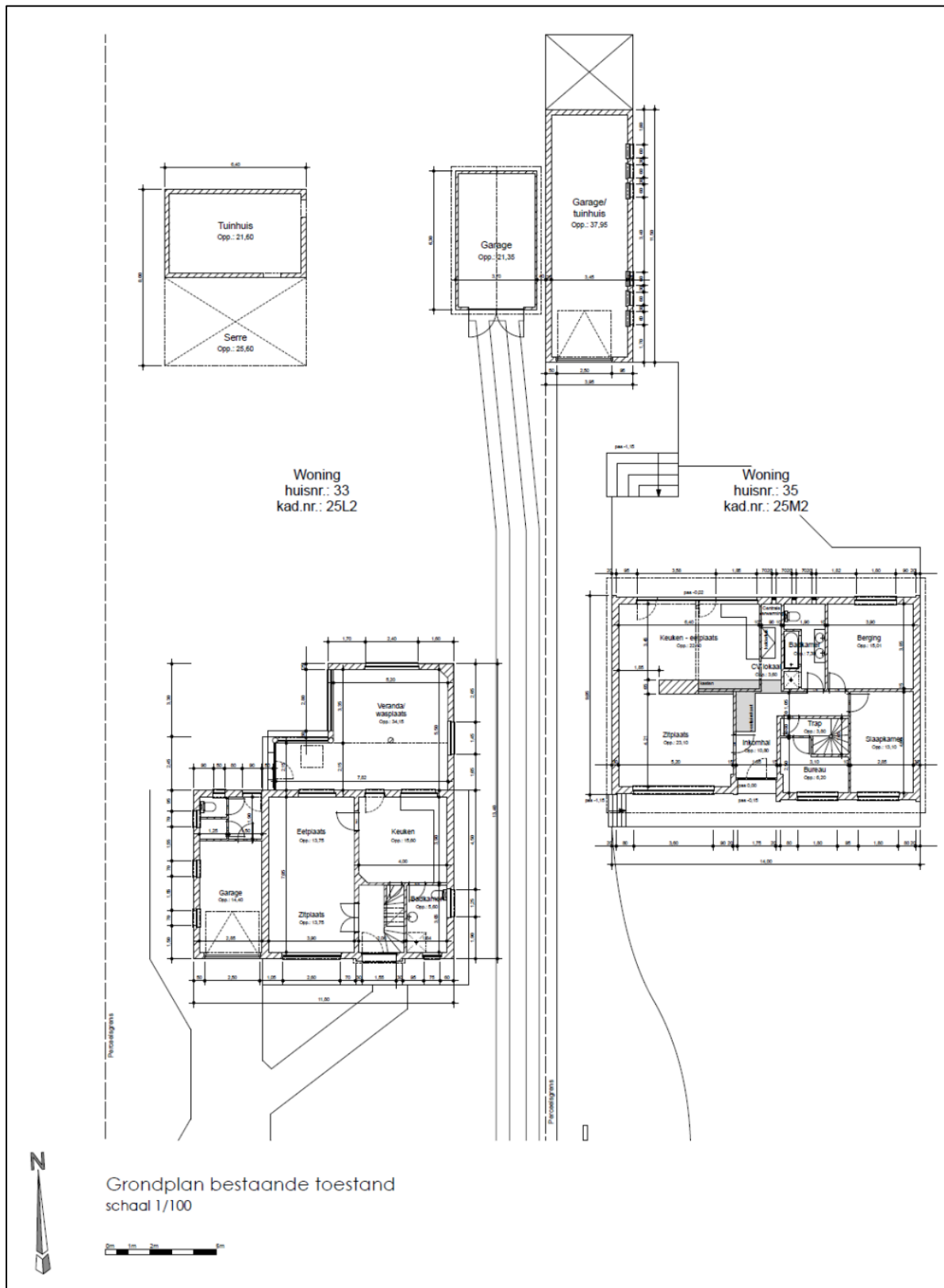

Fig. 13: opmeting grondplan van de woningen kasteelstraat 33 en 35, kelderplannen zijn niet beschikbaar

Beide woningen zijn gebouwd in een rondom de woning aangehoogd terrein. Dit is bij huisnummer 35 veel nadrukkelijker zichtbaar dan bij huisnummer 33. Op de opmetingsplannen van beide huizen vonden we enkel voor het huisnummer 35 een aanduiding van de hoogte van de aanhoging. De dorpel van de voordeur ligt op "pas 0 m", het tuinpad naar de achterliggende garage ligt onderaan de trap op "pas -1.15 m". Dit betekent dat het gelijkvloers van de woning - vloerniveau in de woning - ca. 1,15 m boven het oude maaiveld ligt. De vloeren zijn in beton zoals te zien aan het plafond van de kruipkelders op de figuren 13 en 14. De hoogte (diepte) van de kruipkelder is 20 bakstenen hoog, elke baksteen meet ca. 5 tot 5,50 cm dik hetgeen betekent dat inclusief de voegen de plafondhoogte van de kelders ongeveer 130 cm bedraagt. Tel daarbij de dikte van de betonnen vloer en afwerking die in totaal ca. 25 cm bedragen dan betekent dit dat de kelders minstens 40 cm in het oude maaiveld zijn ingegraven. Maar, de funderingen reiken dieper. Hoeveel dieper kon niet nagegaan worden.

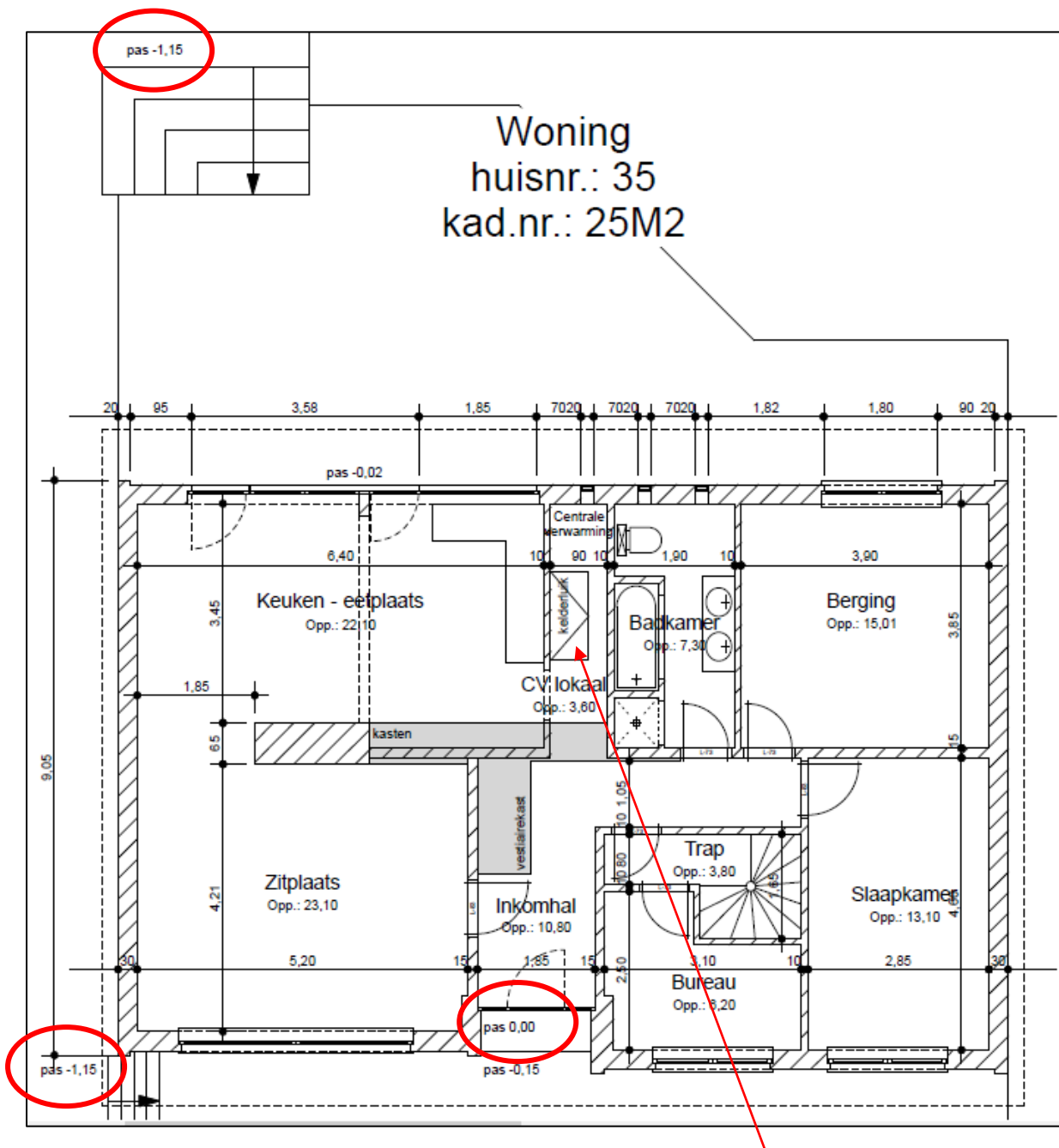

Fig. 14: aanduidingen niveaumetingen op het opmetingsplan van woning 35 (kelderluik)

Beschrijving van de geplande werken

Het project bestaat uit het bouwen van 25 door het Agentschap Zorg en Gezondheid Erkende Assistentiewoningen (GAW). Het te bouwen gebouw met erkende assistentiewoningen tracht eenzelfde korrel weer te geven als de aanwezige bebouwing door te bouwen in een L-vorm waarbij de langste zijde zich aan de parkzijde in het oosten en het noorden bevindt. Aan de straatkant ten zuiden bevindt zich het gebouw met een gevelbreedte van 19,15 m (op een perceelsbreedte van 40,00 m), hier is het gebouw gelijkvloers + één bouwlaag hoog. De tweede bouwlaag is achterliggend en omvat aan de straatzijde een groendak.

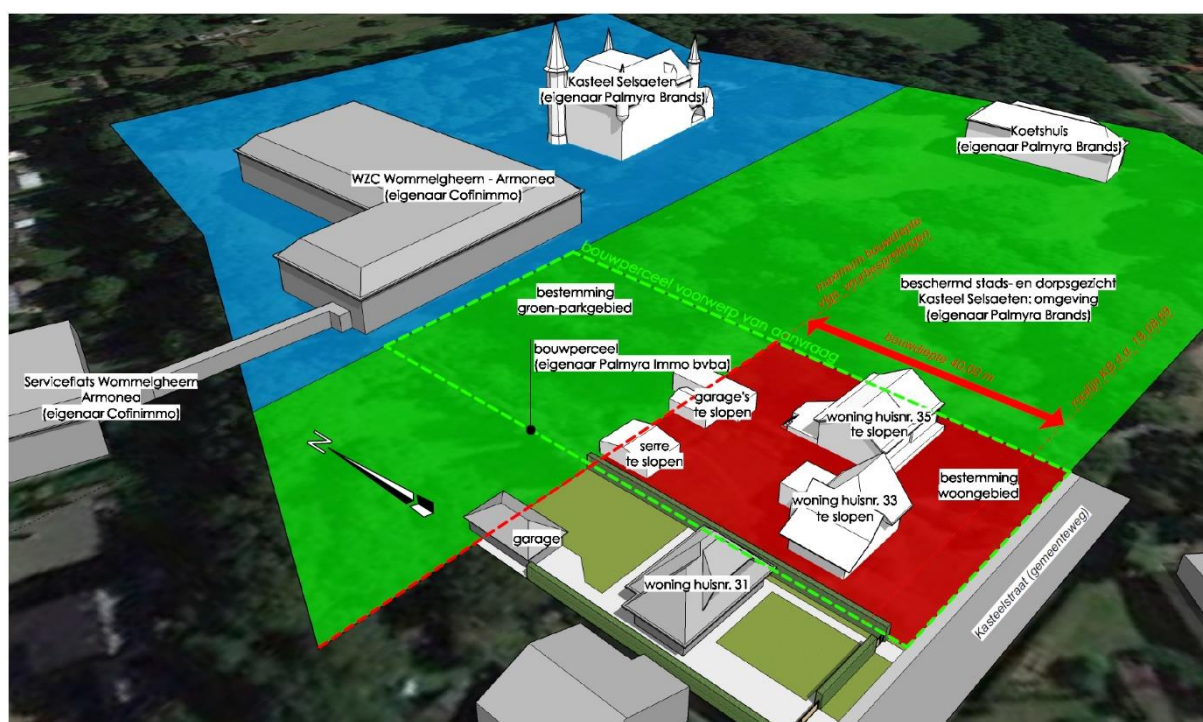
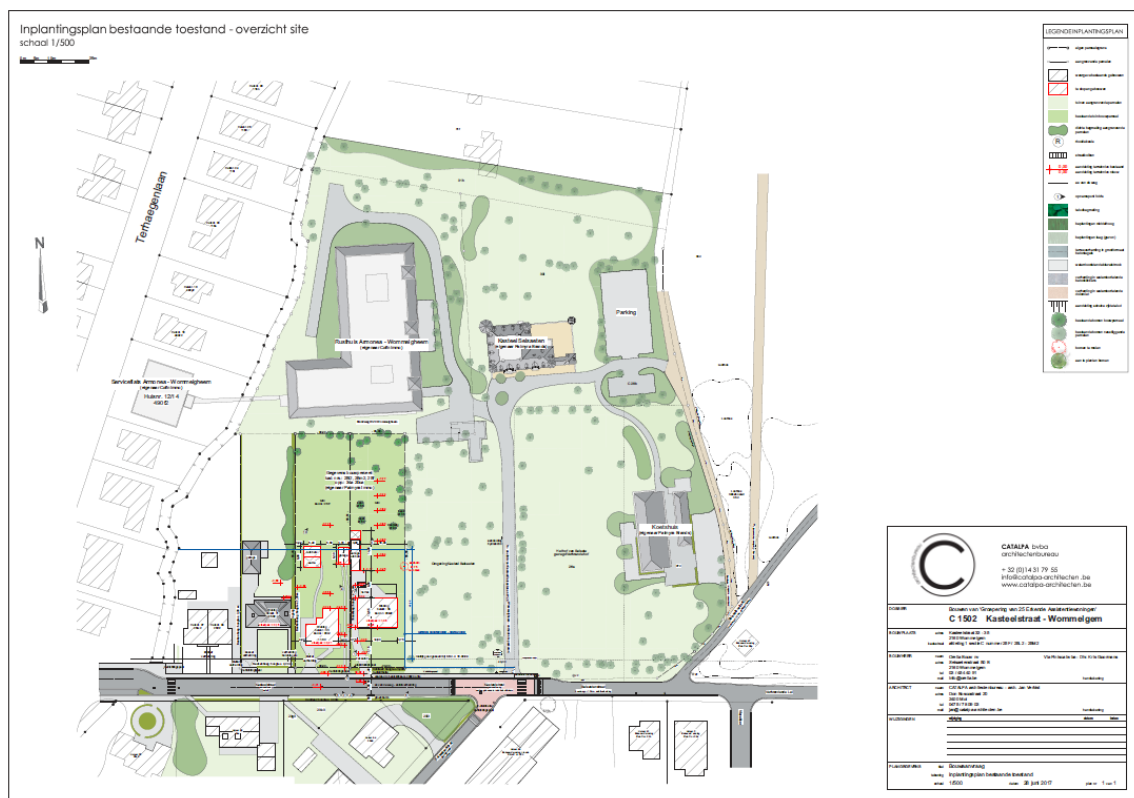
Het volledige gebouw zal onderkelderd worden. De kelder heeft een oppervlakte van 991,94 m². De vloerplaat van deze kelder zal aangezet worden op een diepte van -3.50 m onder het 0-peil. Het 0-peil is gelijk aan het vloerpeil van de gelijkvloerse verdieping en ligt 15 cm (0,15 m) hoger dan de middenas van de huidige Kasteelstraat die op +10,35 m TAW-hoogte ligt (niveau afgelezen van het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II, digitaal terreinmodel 1 m). De ingrepen in de bodem noodzakelijk voor de bouw van de kelder, de aanleg van bestrating en omgeving en de plaatsing van septische putten, regenwaterputten en een infiltratieput zullen ruim de 1000 m² overschrijden. Aan de straatzijde wordt een septische put voorzien met een inhoud van 20.000 liter (20 m³). Er worden drie regenwaterputten voorzien waarvan twee met een inhoud van 20.000 liter (20 m³) en één met een inhoud van 15.000 liter (15 m³). Ten slotte komt centraal voor het gebouw nog een infiltratieput met een inhoud van 10.000 liter (10 m³).

Het aantal parkeerplaatsen in de kelder bedraagt 22 stuks, bovengronds zijn er 3 parkeerplaatsen zodat er in totaal 25 parkeerplaatsen aanwezig zijn, waarvan in totaal 4 parkeerplaatsen voor gehandicapten zijn ingericht (= 16 %).

Door de investering in een ruime en makkelijk toegankelijke ondergrondse parking die toegankelijk zal zijn voor zowel bewoners, diensten als bezoekers zal het project geen extra parkeerdruk voor de buurt met zich meebrengen. Het toepassen van een moderne autolift vermijdt het gebruik van een lastige inrijhelling en is bovendien ook zeer gemakkelijk voor het stallen van de fietsen in de parkeerkelder.

Uit ervaring weet men dat men zich het gebruik van een autolift zeer snel eigen maakt en dat dit dan als zeer comfortabel wordt ervaren.

Het achterliggende parkgebied dat aan het bouwperceel grenst zal het bestaande karakter/bebossing maximaal bewaren, er zal een bospad geïntegreerd worden dat een verbinding met het achterliggend gebied mogelijk maakt. Het achterliggend park zal eveneens opengesteld worden voor gebruik door de bewoners van de erkende assistentiewoningen. Voor de realisatie van het gebouw dienen geen loofbomen gerooid te worden. Een esdoorn (stam ø 75 cm) die zich op de perceelgrens met het beschermde parkgebied bevindt zal gevrijwaard worden. De bomen in de noordelijke helft van het projectgebied staan in de parkzone en zullen behouden blijven.

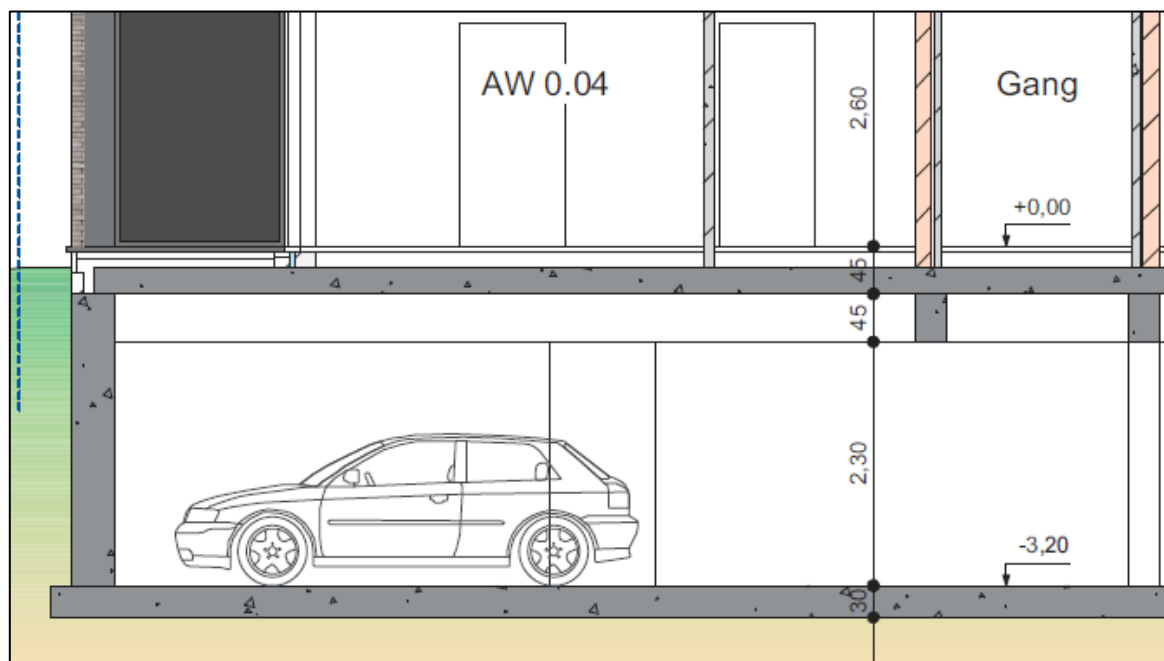
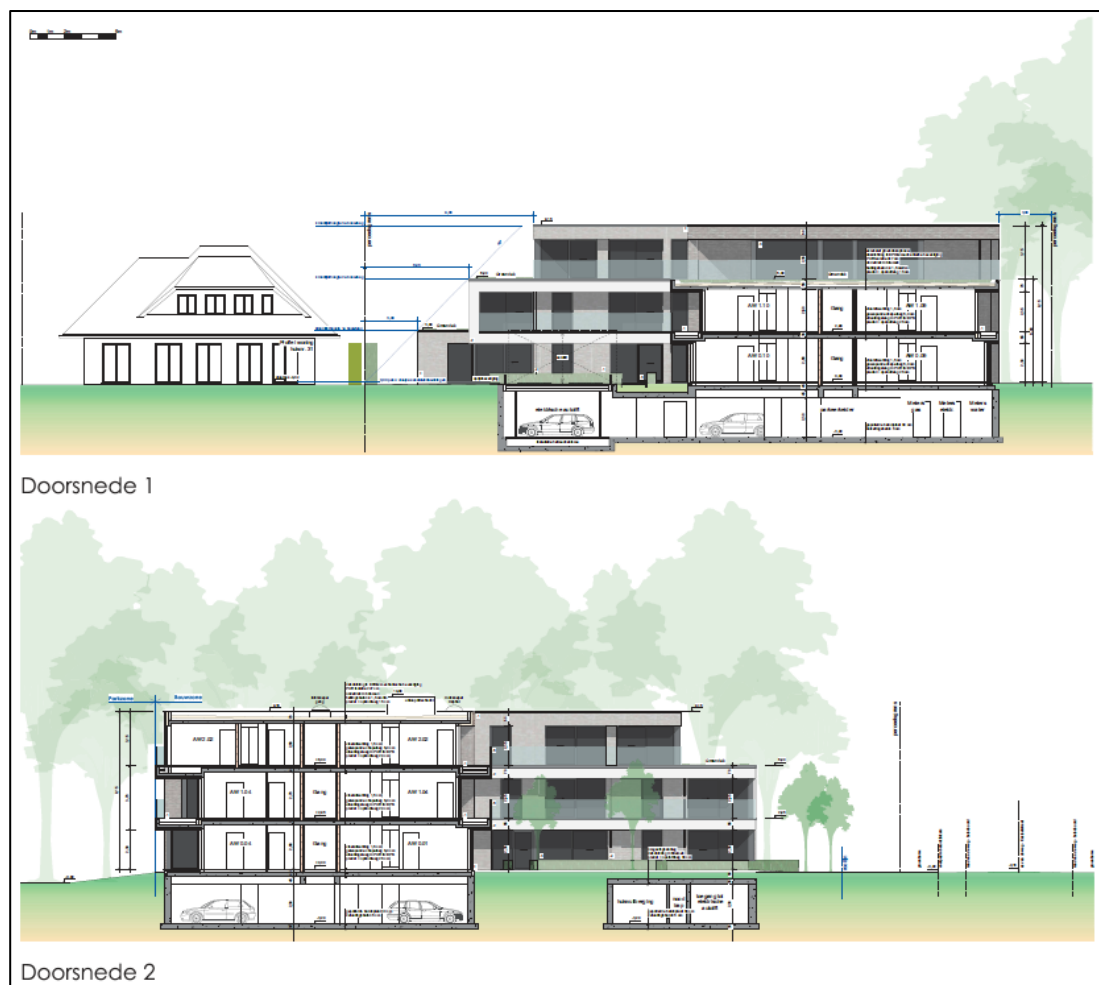

Fig. 19: doorsnede kelderplan, en detail doorsnede (doorsnede 1 = west > oost, doorsnede 2 = noord > zuid) © Orelia Bouw

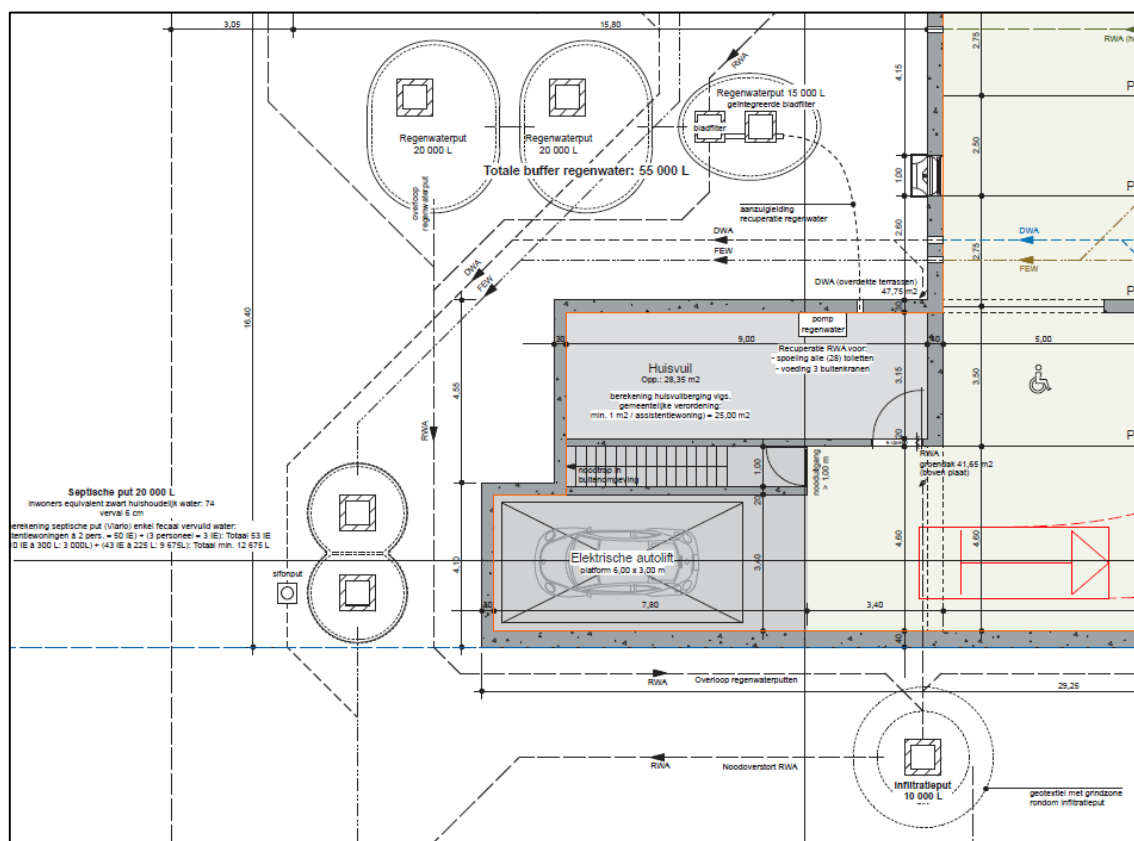

Fig. 20: Situering aan te leggen septische putten, regenwaterputten en infiltratieput © Orelia Bouw

De afvoer van afvalwater en regenwater zal gebeuren aan de westzijde van het projectgebied terwijl de aanvoerleidingen van water, gas en elektriciteit, gelet op de inplanting van de meterkelders, zal gebeuren aan de oostzijde van het terrein. Voor alle leidingen gelden standaard voorschriften voor dieptes waarop ze aangelegd moeten worden. De aan te leggen nutsvoorzieningen, water, elektriciteit, gas en een gescheiden rioleringsstelsel zullen uiteraard een impact hebben op het eventueel aanwezige bodemarchief temeer omdat de bovenzijde van de rioleringen op ongeveer 1 m onder het maaiveld zal liggen. Voor water, gas en elektriciteit gelden minimumnormen². De bovenzijde van wachtbuizen voor elektriciteit en kabel-TV dienen minimaal 60 cm onder het maaiveld te liggen. Voor gas geldt dezelfde maat, 60 cm, voor riolering is een diepte van 80 cm aangewezen. Voor waterleidingen geldt eveneens een minimumdiepte bovenkant van 80 cm onder het maaiveld.

De verhardingen rondom het gebouw worden uitgevoerd in waterdoorlatende klinkers op een beperkte fundering. Meer dan de teelaarde (+/- 30 cm) wordt niet verwijderd.

² Bron: Aansluitbrochure Infrac, (<https://www.infrac.be/~media/KDB/Files/Aansluiting/Aansluitingsbrochure-kdb.pdf>)

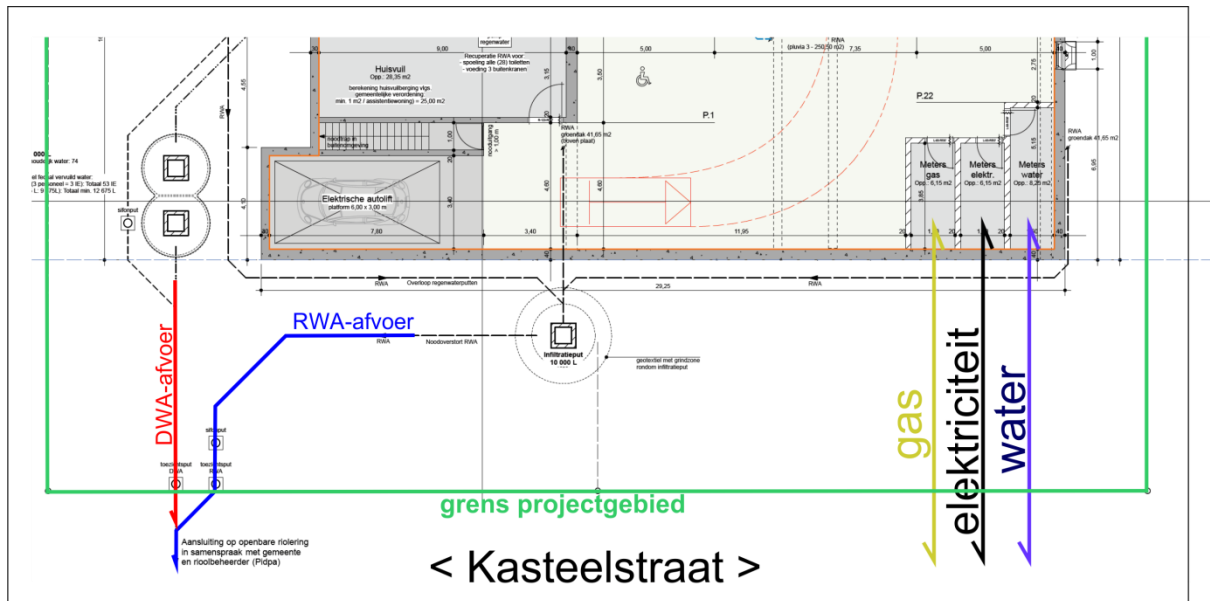

Fig. 21: Aansluitingen op het rioolnet, aansluitingen elektriciteit, water en gas

Fig. 22: projectie kelderplan nieuwbouw (magenta ingekleurd) op plan bestaande toestand © Orelia Bouw – Haast bvba.

Het achterliggende parkgebied dat aan het bouwperceel grenst zal het bestaande karakter/bebossing maximaal bewaren, er zal een bospad geïntegreerd worden dat een verbinding met het achterliggend gebied mogelijk maakt. Het achterliggend park zal eveneens opengesteld worden voor gebruik door de bewoners van de erkende assistentiewoningen. Voor de realisatie van het gebouw dienen geen loofbomen geroid te worden. Een esdoorn (stam $\varnothing$ 75 cm) die zich op de perceelgrens met het beschermde parkgebied bevindt zal gevrijwaard worden. De bomen die in de noordelijke helft van het projectgebied staan - in de parkzone - zullen behouden blijven.

De aanleg van het bospad: met behulp van een klepelmaaier wordt het traject dat op plan werd weergegeven ter plaatse aangelegd waarbij rekening wordt gehouden met organische obstakels zoals bomen e.d. Enkel struiken worden plaatselijk verwijderd. Er wordt dus ook geen fundering aangelegd, op het getrokken tracé wordt een afwerking geplaatst in dolomiet (of iets gelijkwaardigs), die wordt aangewalst waardoor ook personen in een rolstoel of met een rollator dit pad kunnen bewandelen. Het tracé van het pad zal dus min of meer organisch tot stand komen. Als er al voorzien wordt in verlichting van dit pad zal dit gebeuren door middel van afzonderlijke verlichtingsunits voorzien van zonnecellen, een aansluiting op een elektrische voeding is niet voorzien. Gezien het dolomiet het regenwater doorlaat is ook geen riolering of dergelijke voorzien. De bomen die op het plan staan zijn de bomen ter plaatse die behouden moeten blijven. Er moet voor de aanleg van het pad geen enkele boom geroid te worden.

Een doorsnede maken van het bospad is derhalve quasi onmogelijk aangezien enkel over een breedte van 1,20 m het gras met een klepelmaaier bewerkt wordt waarna met een wals dolomiet in de grond gewalst wordt.

Om de bomen optimaal te kunnen behouden zal bij graafwerken tenminste buiten de kruin van de boom gebleven moeten worden aangezien de kruin ongeveer een even grote oppervlakte inneemt als het wortelgestel van de boom.

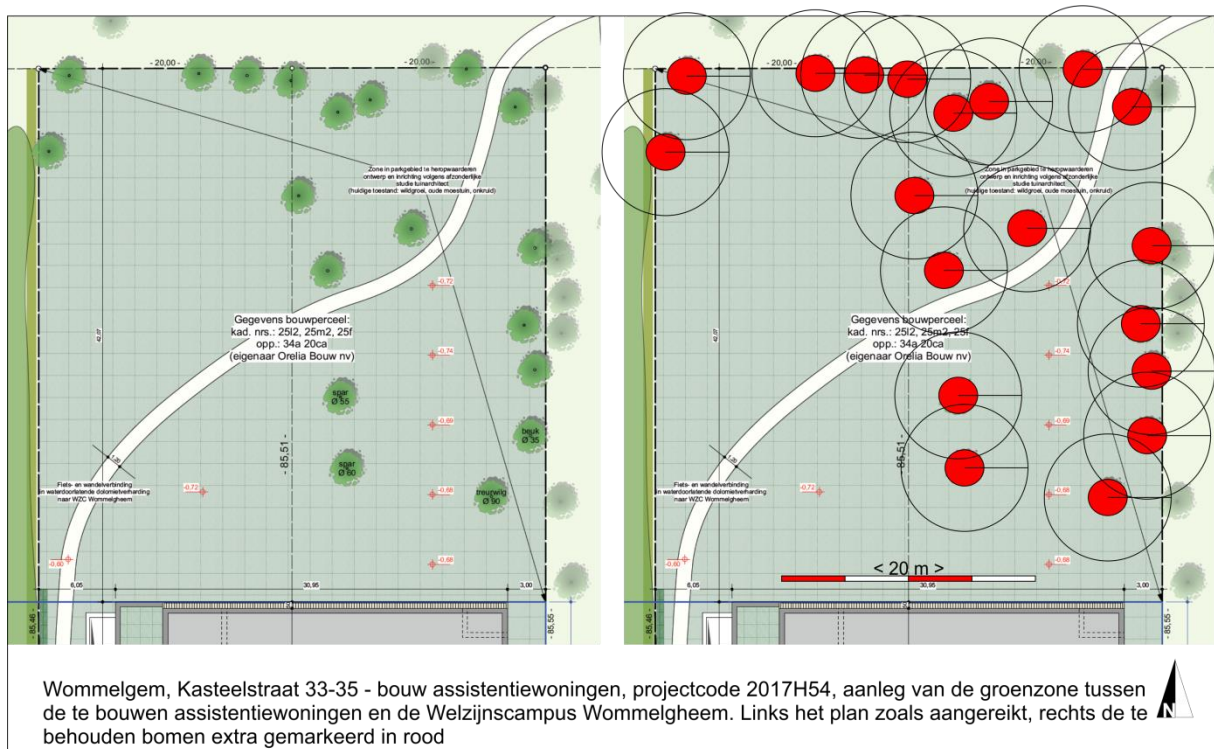

Fig. 23: te behouden bomen zoals ingemeten en op plan gebracht door het architectenbureau met ernaast een kopie waarop de te behouden bomen in rood gemarkeerd zijn. De cirkel rondom de rode cirkel geeft per boom een mogelijk te behouden afstand tot de stam weer van 5 m (cirkel heeft een diameter van 10 m).

3. Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

De bestaande bronnen bevatten geen directe aanwijzingen over het archeologisch potentiël. Dat potentiël moet ons inzien vooral gezocht worden in de evolutie van het gebied als kasteeldomein. Echter, uit alle historische kaarten blijkt dat het terrein in de zuidwestelijke “uithoek” van dat domein gelegen is en mogelijk enkel dienstdeed als boomgaard of bos. Het meest accurate beeld dat we daarvan konden terugvinden is de Ferrariskaart zoals gepubliceerd door Arcanum op de website www.mapire.eu. Door verdere reconstructie van de kaart, door het aanbrengen van ankerpunten en herstelling van het meetraster, kon aangetoond worden dat het gebouwenbestand van het kasteeldomein zich effectief ten oosten van het projectgebied bevond en dat binnen het projectgebied waarschijnlijk een boomgaard stond.

Ook wat de betreft de juiste situering van de slotgracht kon door een correctie op de georeferentie van de historische kaarten toe te passen aangetoond worden dat het grootste deel van deze gracht zich momenteel onder de huidige Kasteelstraat bevindt.

De verwachtingen naar sporen uit de middeleeuwen of Nieuwe Tijd kunnen derhalve laag ingeschat worden aangezien het projectgebied buiten de bebouwde zone van het kasteeldomein lag, binnen de slotgracht, maar blijkbaar in gebruik was als boomgaard. Mogelijk dat voor de 18de eeuw dit gedeelte (ook) voor andere doeleinden, akker of weide, gebruikt werd maar dat kon niet achterhaald worden. Het lijkt ons echter weinig aannemelijk dat er binnen het projectgebied vondsten kunnen aangetroffen worden die een essentiële kennisvermeerdering zullen opleveren met betrekking tot de ontwikkeling van het kasteeldomein.

Eind 19de eeuw, 1897, wordt het kasteel Selsaete volledig verbouwd. Volgens hetgeen af te leiden is van de 19de-eeuwse topografische kaarten werd tussen 1879 en 1892 het park rondom het kasteel grondig heraangeplant. Op de topografische kaarten van 1863 en 1879 is het gebied rondom het kasteel, maar binnen de grote slotgracht, enkel aan de grachtzijde beplant met een bomenrij. Op de kaart uit 1892 blijkt de tuin volledig heraangelegd te zijn met zelfs een heraanleg van het pad van de brug aan de huidige kasteelstraat naar het kasteel; oorspronkelijk een rechtdoor lopende weg, nu centraal onderbroken door een “rotonde”.

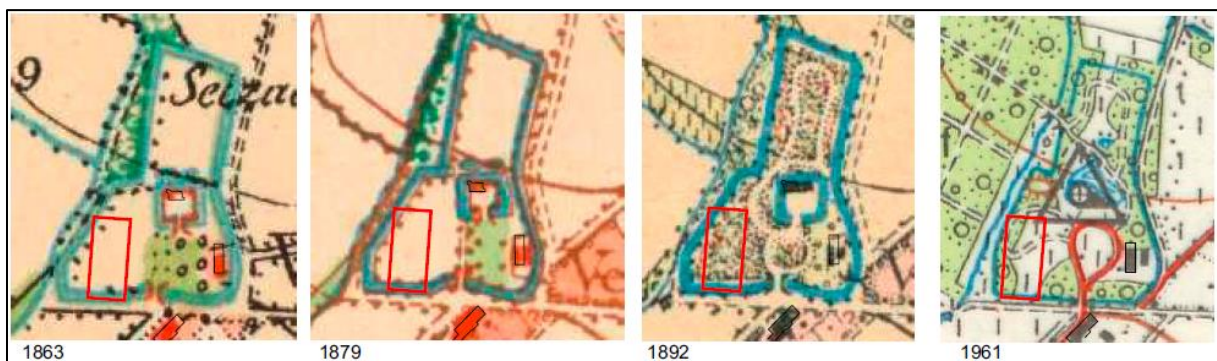

Fig. 24: vergelijking van de topografische kaarten uit 1863, 1879 en 1892 en 1961. Het projectgebied is in rood aangeduid. © www.cartesius.be (KBR – NGI)

Wat betreft sporen uit pre-middeleeuwse perioden zijn er eveneens geen directe aanwijzingen voor het aantreffen van vondsten binnen het projectgebied. De vondst van een gepolijste bijl bij graafwerken voor een woning is geen unicum in zijn soort want het gebeurt veel vaker dat (fragmenten van) gepolijste bijlen in een geïsoleerde context worden aangetroffen. Die kunnen daarom beschouwd worden als een soort van “verloren voorwerpen”. De sporen van een Romeinse weg laten vermoeden dat er in de omgeving – ten noorden,

noordwesten - van het kasteeldomein Selsaete in de Romeinse periode wel verkeer is geweest maar de vondstmelding bevat geen directe aanwijzingen voor bewoningssporen.

Ook bij de bouw van woningen en bijgebouwen binnen het projectgebied werden geen vondstmeldingen gedaan. Wat betreft de kartering van het gebied op de bodemkaarten zou men een kartering als OB, bebouwd terrein, verwachten maar hier is nadrukkelijk de bodemserie OT gekarteerd, “sterk vergraven terrein”. In de verklarende tekst bij het kaartblad 28E – Borgerhout van de Bodemkaart van België schrijft de auteur op pagina 63 onder punt 8 *Kunstmatige gronden*: “OT omvat hoofdzakelijk de vroegere en huidige parken rond kastelen, waar het bodemprofiel volledig omgewoeld werd”³.

Ten slotte moet erop gewezen dat de noordelijke helft van het projectgebied op het gewestplan ingekleurd is als parkzone. In die zone zullen alle hoge bomen behouden blijven en de heraanleg van het grasveld zal beperkt blijven tot het opnieuw inzaaien van gras en het aanleggen van een bospad dat de verbinding zal vormen tussen de te bouwen assistentiewoningen en het achterliggend rusthuis. Het behoud van bomen betekent dat, om zeker te zijn dat de wortels niet beschadigd worden, er enkel bodemingrepen, die dieper reiken dan de Ap-horizont, kunnen uitgevoerd worden buiten de kruinen van de bomen. De bodemingrepen zullen in de parkzone beperkt blijven tot lichte ingrepen in de teelaarde voor het aanbrengen van een bospad zonder enige schade toe te brengen aan de eventuele B- en/of C-horizonten, indien aanwezig rekening houdende met de kartering van het gebied als OT-bodem.

Het landschap evolueerde na de ijs tijden tot een gebied waarin riviertjes zich een weg baanden doorheen de eolische afzettingen en zorgden voor alluviale afzettingen. Deze riviertjes hebben brede alluviale dalen gevormd met tal van zijriviertjes die ontspringen op de ten zuiden van het projectgebied gelegen hogere zandruggen. Waarschijnlijk is het gebied pas in de vroege/volle middeleeuwen voor het eerst gecultiveerd. Wommelgem ontstond ergens in de 10de eeuw als een kleine gemeenschap van boeren. Geleidelijk groeide het aantal bewoners. In de 11de/12de eeuw hoorde het projectgebied tot het domein van de Sint-Michielsabdij en vanaf de 16de eeuw kwam het in particulier bezit. Het landschap evolueerde waarschijnlijk eerst naar een cultuurlandschap met weiden en akkers en later naar een omgracht domein waarbinnen – in het projectgebied – waarschijnlijk boomgaarden stonden of gewoon een weide. Vanaf de 18de/19de eeuw, zeker na de heropbouw van het kasteel in 1897, evolueerde het “landschap” naar een parkgebied binnen een steeds verdere verstedelijking van de omgeving, vooral ten westen van het projectgebied.

Het terrein binnen het projectgebied is waarschijnlijk nooit gebruikt geweest voor bewoning; tenminste zeker niet na de 17de/18de eeuw aangezien op historische kaarten daar geen enkel spoor van terug te vinden is. Eerder vermoedelijk ook niet aangezien het terrein behoorde tot de Sint-Michielsabdij en vanaf de 16de eeuw, misschien eerder, deel uitmaakte van een kasteeldomein. Het terrein evolueerde, waarschijnlijk in samenhang met de evolutie van het kasteel, tot parkgebied en na WOII werden delen van het domein verkaveld en werden er woningen gebouwd met bijgebouwen op de verschillende bouwkavels aan de zuidrand van het domein, binnen het projectgebied en op aanpalende percelen.

De heraanleg van de tuin en de integratie ervan in de parkzone bij het achterliggend rusthuis en kasteel zal een minimale impact hebben op eventueel aanwezig bodemarchief aangezien een aantal bomen behouden zullen blijven en de ingrepen zich zullen beperken tot de toplagen van de teelaarde. De afbraak van de woningen en nadien de bouw van de ondergrondse parkeergarage en inbreng van regenwater- en septische putten zullen uiteraard een vernietigende impact hebben op mogelijk aanwezig bodemarchief, al is het zeer twijfelachtig of er nog bodemarchief aanwezig is gelet op de conclusies naar archeologisch potentieel binnen het projectgebied.

---

³ DE CONINCK, F., 1960, Bodemkaart van België, Verklarende tekst bij het kaartblad 28E – Borgerhout, Centrum voor Bodemkartering, p. 63

Ten slotte dient opgemerkt dat de nieuwbouw is ingeplant op de plaats waar de huidige – nog te slopen - bebouwing staat.

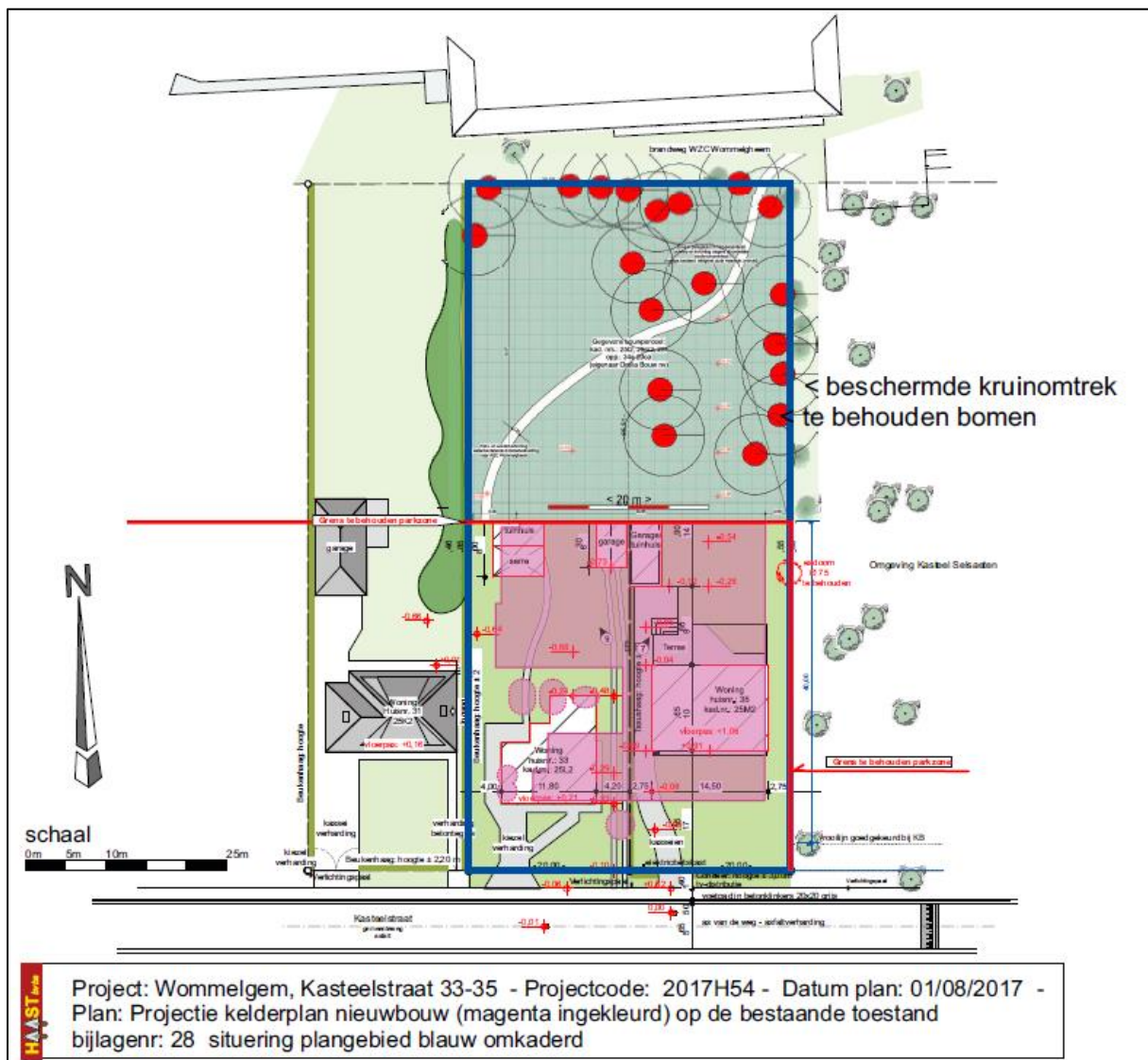

Fig. 25: Projectie van de nieuwbouw op de bestaande bebouwing met aanduiding van de te behouden bomen, de beschermde kruinomtrek en inplanting van het bospad © Orelia Bouw – Haast bvba.

Verstoorde zones:

Ca. 50 % van het projectgebied, de zuidelijke helft waar de woningen staan, inritten gemaakt zijn, aansluitingen voor nutsleidingen, de 19de eeuwse parkinrichting volledig verdwenen is, bomen en struiken gerooid zijn, tuinpaden opgebroken, etc, kunnen als ernstig verstoorde zone beschouwd worden. Volgens de bodemkaart van België, met een verklarende tekst uit 1960, is heel het terrein gekarteerd als OT; vergraven terrein, *waar het bodemprofiel volledig omgewoeld werd*. De verklarende tekst bij de bodemkaart is trouwens opgemaakt in 1960 terwijl de afsplitsing van de bouwkvavels, de aanleg van de Kasteelstraat en de bebouwing van de percelen binnen het projectgebied dateren van na 1960, na de opmaak en beschrijving van de Bodemkaart van België.

Vervolgtraject archeologisch onderzoek

Op basis van het bureauonderzoek en synthese werd volgende overweging gemaakt met betrekking tot **de beschikbare methoden inzake vooronderzoeken**:

Geofysisch onderzoek spoort weliswaar anomalieën in de bodem op maar aangezien er geen structuren in harde materialen, baksteen, natuursteen, verwacht worden en aangezien het terrein als OT gekarteerd staat – omwoelde bodem – zal dit eerder moeilijk interpreteerbare sporen opleveren die enkel geïnterpreteerd of gedetermineerd kunnen worden door een ondersteunende ingreep in de bodem. Bovendien is deze methode duur en zullen de resultaten niet opwegen tegen de kosten.

Veldkartering: gelet op de begroeiing en bebouwing van het terrein is deze methode niet bruikbaar.

Landschappelijk bodemonderzoek kan aangewezen zijn om na te gaan in hoeverre het terrein daadwerkelijk beantwoordt aan de classificatie als OT-bodem. Maar, gelet op de bebouwing aan de straatzijde en op de zuidelijke helft van het terrein, en de minimale ingrepen in de bodem op de noordelijke helft van het terrein en het behoud van hoge bomen op dat gedeelte, we spreken telkens over oppervlakte van ca. 17 are, is eigenlijk uit de bureaustudie en de verwachting naar archeologisch erfgoed en vooral de bodemkundige situering van het projectgebied al voldoende duidelijk dat het terrein vergraven is, beperkt toegankelijk is en een zeer lage verwachting heeft aan archeologische erfgoedwaarden.

Verkennd/waarderend archeologisch booronderzoek: er zijn, behalve de geïsoleerde vondst van een gepolijste bijl, geen indicaties voor prehistorische vondsten in de nabijheid van of binnen het projectgebied. Er zijn wel aanwijzingen van sterk bodemverstorende activiteiten door het aanplanten van bomen, het bouwen van woningen en bijgebouwen, maar ook in het verleden door het graven en onderhouden van een slotgracht en de aanleg van een siertuin. Mochten er steentijdartefacten aanwezig (geweest) zijn dan hebben al die bodemingrepen een ernstige impact gehad op de stratigrafische positie van prehistorische artefacten waardoor – indien toch aanwezig – de artefacten zeker niet meer in hun juiste stratigrafische positie aangetroffen worden en dienen beschouwd te worden als “losse vondsten”. Bovendien is kosten/batengewijs en praktisch door de bestaande bebouwing deze methode onbruikbaar, nutteloos en duur.

Proefsleuven: op basis van de resultaten van het bureauonderzoek lijkt de meest aangewezen methode om het terrein archeologisch verder te waarden en te evalueren een archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem doormiddel van proefsleuven van 2 m breed. Maar gelet op

- de bodemkundige classificatie als OT-bodem,
- de bestaande woningen en bijgebouwen die allemaal afgebroken zullen worden,
- de impact die de bouw van vooral de woningen gehad hebben op de oorspronkelijke bodem,
- de ligging van de slotgracht, voor het grootste gedeelte onder de huidige Kasteelstraat
- de minimale voorziene ingrepen in de parkzone,
- de beperkte oppervlakte van het terrein dat mogelijk als onverstoord zou kunnen beschouwd worden ondanks de kartering als OT-bodem en,
- de zeer lage verwachting voor het aantreffen van archeologische erfgoedwaarden “in situ”

is ook deze methode duur en zullen de resultaten absoluut niet in verhouding staan tot de kosten om een dergelijk onderzoek uit te voeren.

4. Gemotiveerd Advies:

Gelet op voorgaande: op basis van de resultaten van het bureauonderzoek adviseren wij om het terrein vrij te geven van verder archeologisch onderzoek.

- Het projectgebied valt volledig binnen een zone die op de bodemkaart, zowel de Bodemkaart van België als de bodemkaart volgens de WRB, gekarteerd is als OT: (sterk) vergraven terrein,
- De opname van de bodemkaart is gebeurd nog voor het terrein waarbinnen het projectgebied gelegen is verkaveld werd, de verklarende tekst dateert immers van 1960 en de aanleg van de

Kasteelstraat en de bouw van woningen aan de Kasteelstraat binnen het projectgebied dateren van na 1960 zoals af te leiden is uit topografische kaarten en luchtfoto's,

- Het projectgebied maakte vanaf de Middeleeuwen deel uit van het areaal van de Sint-Michielsabdij en was waarschijnlijk in gebruik als boomgaard, misschien akker. Het vruchtbaar maken en bewerken/omspitten van de grond kan gezorgd hebben voor enige verstoring van mogelijke sporen van oudere archeologische erfgoedwaarden,
- Vanaf de late Middeleeuwen, begin Nieuwe Tijd, ligt het projectgebied binnen de eerste slotgracht van het Kasteel Selsaete en, volgens de gecorrigeerde georeferentieerde projectie van die historische kaarten op het huidige GRB lag die slotgracht op of net buiten de zuidrand van het projectgebied. Het is dus zeer aannemelijk dat door de aanleg van de Kasteelstraat en de aanleg van de bijhorende nutsvoorzieningen, riolering, elektriciteit, water en gas, straatverlichting en kabelTV, de sporen van de slotgracht dermate vergraven zijn dat een reconstructie niet of nauwelijks mogelijk is. Bovendien is méér dan waarschijnlijk enkel een heel klein stukje van het grachtprofiel aanwezig binnen het projectgebied in zoverre dit al niet door de aanleg van nutsleidingen verstoord is.
- Het graven van de slotgracht en het ruimen ervan om haar strategische functie te kunnen behouden heeft ongetwijfeld in het verleden al gezorgd voor verstoring van, indien aanwezig, archeologische erfgoedwaarden,
- Het projectgebied ligt in de zuidwestelijke uithoek van het kasteeldomein, tussen de eerste en de tweede slotgracht. Vermoedelijk deed het terrein dienst als boomgaard, eventueel weide. Eind 19de eeuw werd heel het park rondom het kasteel heraangelegd en werd het een wandelpark met bomen en grasvelden. De topografische kaart van 1892 is een mooie weerspiegeling van die siertuin die ook nog zichtbaar is op de luchtfoto uit 1948 en de topografische kaart uitgegeven door het NGI in 1961. De aanleg hiervan heeft ongetwijfeld verstorend gewerkt op eventueel aanwezig bodemarchief en was waarschijnlijk voor de opstellers van de bodemkaart van België en de bijhorende verklarende tekst de aanleiding om het geheel in te tekenen als OT-zone,

Fig. 26: details uit de topografische kaarten uit 1879 (links) en 1892 (rechts) met in 1892 duidelijk de weergave van een siertuin/park binnen de slotgrachten van het kasteel © cartesius.be

- Na WOII wordt het zuidwestelijk deel van het kasteeldomein deels verkaveld en worden op de nieuwe kavels woningen gebouwd, tuinen aangelegd, verhardingen aangebracht, nutsleidingen aangelegd, bijgebouwen geplaatst. Deze bouwwerken met de nodige ingrepen in de bodem omvatten ca. 50 % van het voorliggend projectgebied, de zuidelijke helft, en zijn

desastreus geweest voor eventueel aanwezig bodemarchief. Het eventueel aantreffen van archeologische erfgoedwaarden in de zuidelijke helft van het projectgebied is ons inziens beperkt tot het misschien aantreffen van fragmenten van scherven, beenderen, recipiënten/vondsten in andere materialen, die volledig uit hun stratigrafische context zijn gehaald door de recente bodemingrepen en die derhalve als losse vondsten dienen beschouwd te worden en geen kennisvermeerdering zullen opleveren betreffende de evolutie van de site doorheen de tijd,

- De inplanting van de nieuwbouw is volledig voorzien in de zuidelijke, ernstig verstoorde helft van het terrein omdat de noordelijke helft op het gewestplan ingekleurd staat als parkzone en derhalve niet bebouwd mag worden,
- In de noordelijke helft van het projectgebied, op het gewestplan Antwerpen ingekleurd als Parkzone, blijven de bodemingrepen beperkt tot het opnieuw inzaaien van een grasveld, het behoud van alle hoogstambomen in die zone en het aanleggen van een bospad dat de verbinding moet vormen tussen de assistentiewoningen en het achterliggend rusthuis. Het bospad zal aangelegd worden door het inwalsen van dolomiet (of een andere waterdoorlatend materiaal) in de teelaarde over een breedte van 1,20 m doorheen het grasveld.
- Om het behoud van bomen te garanderen moet, zo blijkt ook uit aanbevelingen van het agentschap Natuur & Bos in andere dossiers, men bij eventuele graafwerken tenminste buiten de grootste omtrek van de kruin van de boom blijven om zo weinig mogelijk schade te berokkenen aan het wortelgestel van de bomen.
- De zone is helemaal niet bedreigd door ingrepen in de bodem en is op de bodemkaarten eveneens gekarteerd als OT, (sterk) vergraven terrein.
- Uit het bureauonderzoek blijkt dat de archeologische verwachting met betrekking tot het projectgebied laag mag ingeschat worden omwille van
  - alle mogelijke bodemingrepen die al op het terrein plaatsvonden in het verleden,
  - de kartering als OT op de bodemkaart
  - het gebrek aan directe aanwijzingen voor mogelijke archeologische erfgoedwaarden zoals eerdere vondstmeldingen,
  - de situering van het projectgebied binnen een “privaat domein” (kasteel Selsaete) waardoor het terrein onbebouwd bleef tot in de jaren 1960 zoals blijkt uit de historische kaarten, topografische kaarten en luchtfoto’s,
  - het feit dat mochten er sporen uit pre-Middeleeuwse perioden aangetroffen worden deze ongetwijfeld verstoord zullen zijn en slechts een zeer fragmentair beeld zullen opleveren van een eventueel landbouwgebruik/nederzetting of andere vorm van grondgebruik omwille van de zeer beperkte toegankelijke en mogelijk weinig verstoorde oppervlakte binnen het projectgebied,
- De beperkte ruimte die als mogelijk slechts matig of mogelijk onverstoord kan beschouwd worden heeft een oppervlakte van 1447,50 m² (14,475 are)
- de kosten van een eventueel vervolgonderzoek doormiddel van hetzij een traject met landschappelijke proefputten/boringen, hetzij proefsleuven; die kosten zullen niet opwegen tegen de mogelijke kenniswinst die dergelijke kleinschalige onderzoeken zullen opleveren met betrekking tot de archeologische waarde van het terrein, de evolutie van het terrein en antropogene activiteiten daarop doorheen de tijd.
- **Vrijgave van het terrein ontslaat de aannemer/bouwheer echter niet van zijn verplichtingen ten aanzien van archeologisch waardevol erfgoed. De aannemer/uitvoerder van de werken is gehouden aan de meldingsplicht van archeologische vondsten. Deze melding van archeologische toevalsvondsten is wettelijk verplicht. De context zit vervat in artikel 5.1.4 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. De vinder is verplicht om de vondst**

binnen de drie dagen te melden aan het agentschap Onroerend Erfgoed en beschermt de vondst en haar vindplaats tot tien dagen na het vinden.

Om al deze redenen wordt geadviseerd het terrein vrij te geven van verder archeologisch onderzoek.

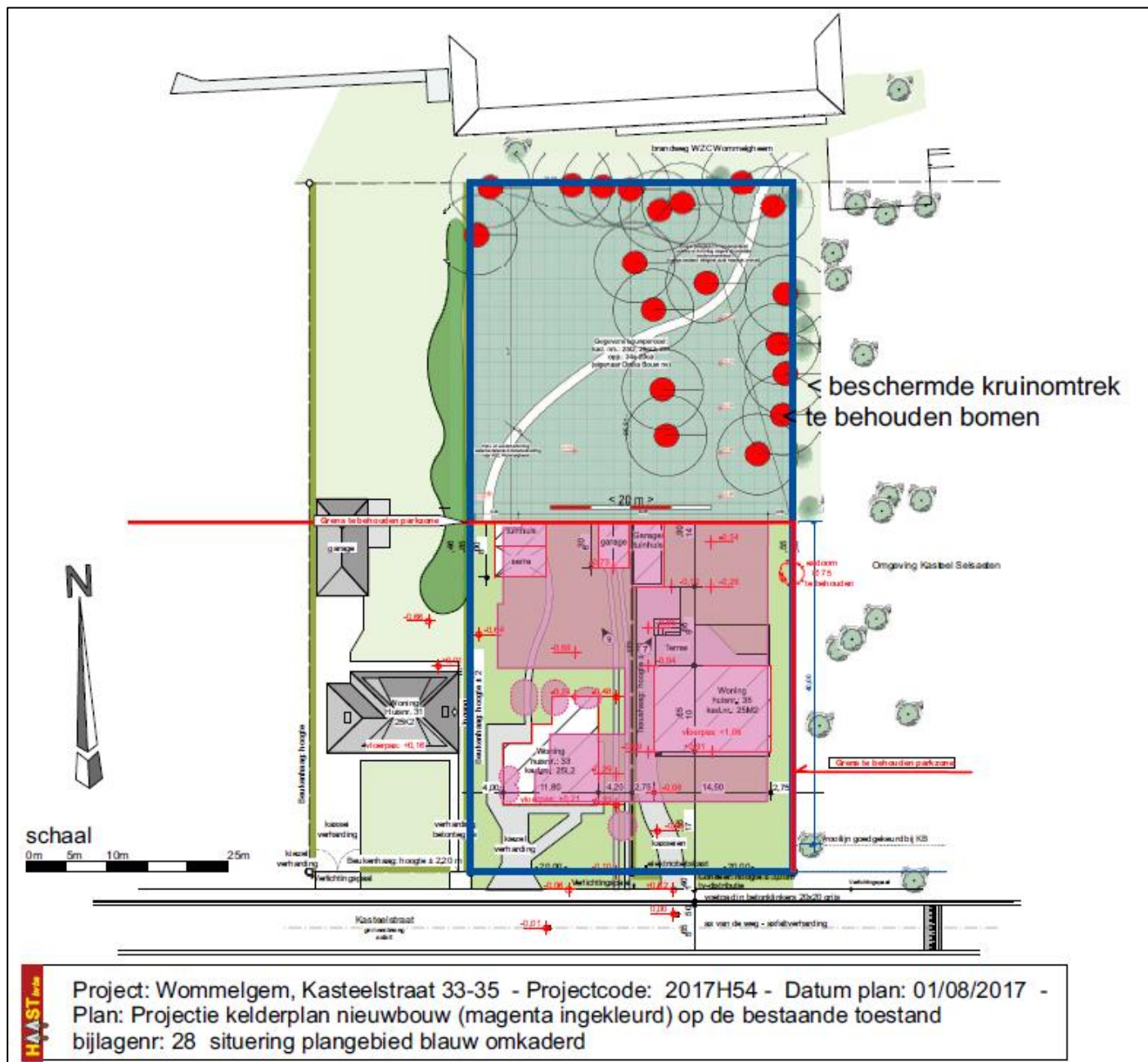

Fig. 27: inplantingsplan nieuwbouw met aanduiding van de te behouden bomen in de noordelijke terreinhelft, het projectgebied – projectcode 2017H54 – is blauw omkaderd © Orelia Bouw

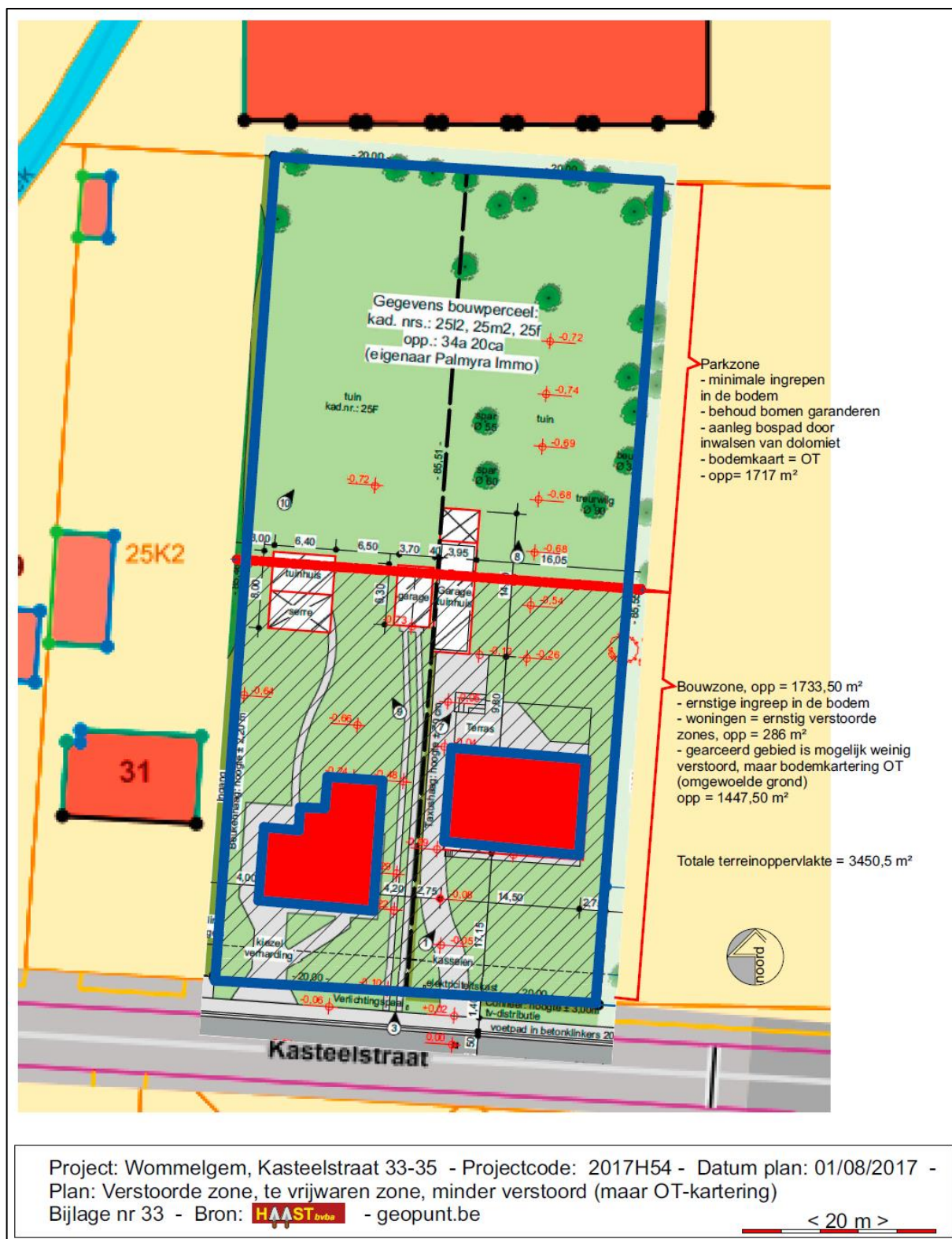

Fig. 28: mogelijk weinig omgewoelde oppervlakte

5. Onderzoeksstrategie, -methode, vervolgtraject en vraagstelling

Gelet op voorgaand advies: niet van toepassing.

6. Lijst van de afbeeldingen

Coverfoto: Perceel C25f gefotografeerd op 11/08/2017 © HAAST bvba

Fig. 1: Bounding Box

Fig. 2: Kadastraal uittreksel dd. 01/01/2016 © cadgis viewer

Fig. 3: Situering van het projectgebied (blauw omkaderd) op het Gewestplan Antwerpen dd 1979-10-03 © geopunt.be

Fig. 4: Ligging van het projectgebied, rood omkaderd, ten opzichte van de beschermde zone en gebouwen, oranje ingekleurd © AGIV

Fig. 5: *De serre, de chalet en oprit en achterliggende wildgroei bij huisnr 33*

Fig. 6: *De tuin achter woning 35 vanuit de tuin van huisnr 33, de oprit van woning nr 35 met links de treinbiels, en de onderhouden gazon met de te behouden treurwilg.*

Fig. 7: vooraanzicht van de woning, huisnummer 33

Fig. 8: binnenzichten van de garage, kruipkelders en keldertrap

Fig. 9: keldergaten aan de buitenzijde van de woning en deksel van waterafvoeren

Fig. 10: de voorgevel van de woning aan de Kasteelstraat 35

Fig. 11: het kelderluik, de kelder met tegen de linkerwand dewatermeter, een deel van de kruipkelders

Fig. 12: de elektriciteitsverdeelkast aan de Kasteelstraat 35 en de kruipkelder onder de woning met centraal achteraan nog een doorgang naar een aanpalende kruipkelder.

Fig. 13: opmeting grondplan van de woningen kasteelstraat 33 en 35, kelderplannen zijn niet beschikbaar

Fig. 14: aanduidingen niveaumetingen op het opmetingsplan van woning 35 (*kelderluik*)

Fig. 15: Opmetingsplan bestaande toestand © Orelia bouw

Fig. 16: 3D visualisatie bestaande toestand © Orelia Bouw

Fig. 17: Inplantingsplan nieuwbouw gegeorefereerd, projectcode 2017H54. © Orelia Bouw.

Fig. 18: Kelderplan nieuwbouwproject © Orelia Bouw

Fig. 19: doorsnede kelderplan, en detail doorsnede (doorsnede 1 = west > oost, doorsnede 2 = noord > zuid) © Orelia Bouw

Fig. 20: Situering aan te leggen septische putten, regenwaterputten en infiltratieput © Orelia Bouw

Fig. 21: Aansluitingen op het rioolnet, aansluitingen elektriciteit, water en gas

Fig. 22: projectie kelderplan nieuwbouw (magenta ingekleurd) op plan bestaande toestand © Orelia Bouw – Haast bvba.

Fig. 23: te behouden bomen zoals ingemeten en op plan gebracht door het architectenbureau met ernaast een kopie waarop de te behouden bomen in rood gemarkeerd zijn. De cirkel rondom de rode cirkel geeft per boom een mogelijk te behouden afstand tot de stam weer van 5 m (cirkel heeft een diameter van 10 m).

Fig. 24: vergelijking van de topografische kaarten uit 1863, 1879 en 1892 en 1961. Het projectgebied is in rood aangeduid. © www.cartesius.be (KBR – NGI)

Fig. 25: Projectie van de nieuwbouw op de bestaande bebouwing met aanduiding van de te behouden bomen, de beschermde kruinontrek en inplanting van het bospad © Orelia Bouw – Haast bvba.

Fig. 26: details uit de topografische kaarten uit 1879 (links) en 1892 (rechts) met in 1892 duidelijk de weergave van een siertuin/park binnen de slotgrachten van het kasteel © cartesius.be

Fig. 27: inplantingsplan nieuwbouw met aanduiding van de te behouden bomen in de noordelijke terreinhelft, het projectgebied – projectcode 2017H54 – is blauw omkaderd © Orelia Bouw

Fig. 28: mogelijk weinig omgewoelde oppervlakte